

Spis treści

Wstęp	7
1. Instytucjonalne uwarunkowania rozwoju polskich miast.....	11
1.1. System instytucjonalny w polskich miastach	11
1.2. Sieci współpracujących ze sobą instytucji ekonomicznych i społecznych	21
1.3. Wzmocnienie zdolności instytucjonalnej polskich miast – przykłady dobrych praktyk, ograniczenia i rekomendacje.....	32
2. Społeczne uwarunkowania rozwoju polskich miast	42
2.1. Uwagi wstępne	42
2.2. Uwarunkowania demograficzne.....	48
2.3. Kapitał społeczny i kapitał ludzki.....	56
2.4. Rewitalizacja społeczna	62
3. Finansowe uwarunkowania samorządu powiatowego (miejskiego) w Polsce.....	78
3.1. Problematyka samodzielności finansowej samorządu miejskiego w Polsce	78
3.2. Współczesne formy organizacyjno-prawne samorządu miejskiego w realizacji zadań użyteczności publicznej	81
3.3. Zróżnicowanie regionalne wyników finansowych budżetów powiatów	93
3.4. Trendy finansowe a problem zadłużenia samorządu terytorialnego w Polsce	101
3.5. Wyniki badań w przedmiocie wybranych trendów finansowych samorządu powiatowego	106
4. Przestrzenno-środowiskowe uwarunkowania rozwoju polskich miast na przykładzie Legnicy.....	114
4.1. Uwagi wstępne	114
4.2. Dostępność przestrzenna	118
4.3. Struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta	133
4.4. Ład przestrzenny	136
4.5. Infrastruktura społeczna i techniczna	138
4.6. Zasoby i jakość środowiska przyrodniczego.....	140

Zakończenie	147
Bibliografia	149
Spis rysunków	160
Spis tabel	161
Summary	163

Wstęp

Rewolucja przemysłowa spowodowała gwałtowny rozwój miast. W XIX w. rozpoczął się intensywny proces koncentracji ludności w ośrodkach miejskich. Doświadczenia tysięcy lat dowodzą, że miasto jest najlepszym środowiskiem życia człowieka (Szymańska, 2008, s. 32). Zmieniające się potrzeby ludzi wynikające z przemian społeczno-ekonomicznych, a także postępującego procesu globalizacji, wymagają zmian w strukturze społecznej, gospodarczej oraz funkcjonalno-przestrzennej miast.

Kluczowym uwarunkowaniem rozwoju ośrodków miejskich są czynniki wewnętrzne (endogeniczne). Obecnie wiele polskich miast właśnie w lokalnej tradycji i tożsamości oraz w oparciu o wewnętrzny potencjał zarówno społeczny, jak i przyrodniczy, poszukuje pomysłu na kształtowanie nowego, unikalnego wizerunku, jego promocję czy też docelowo rozwój.

Ośrodki miejskie są niezwykle efektywną formą terytorialnej organizacji działalności człowieka. Jako kluczowe obszary dla tworzenia wzrostu gospodarczego kumulują mimo wszystko specyficzne problemy rozwojowe, które uniemożliwiają lub opóźniają ich rozwój. Należy podkreślić, iż to nie wielkość jednostki terytorialnej czy liczba mieszkańców tworzą barierę rozwoju, a niedojrzałość jej struktury, standardu zabudowy (m.in. postępująca dekapitalizacja), poziomu obsługi, stanu środowiska, bazy ekonomicznej, powiązań lokalnych, regionalnych i globalnych oraz jakości zarządzania (Kowalewski, 2006, s. 210). Dodatkowo barierami rozwoju są problemy społeczne (bezrobocie, wykluczenie i marginalizacja społeczna mieszkańców, obszary nędzy i przestępczości), a także zanik strategicznych funkcji gospodarczych, które powodują powstawanie nieużytków – terenów przemysłowych i powojkowych (Boryczka, 2019, s. 6).

Jednym z procesów przekształceń struktur miejskich jest rewitalizacja. Istotą tego procesu jest ograniczanie lub rezygnacja z pewnych elementów gospodarki, które wydają się zbędne lub mają najmniejsze znaczenie dla miast, w ich rozwoju gospodarczym i społecznym. Rewitalizacja polega również na uruchamianiu innych, nowych czynników stymulujących wzrost gospodarczy i rozwój danego obszaru.

Dotychczasowe polskie doświadczenia w planowaniu kompleksowych przekształceń funkcjonalno-przestrzennych i rewitalizacji ośrodków miejskich są już znaczne, jednak ze względu na to, że procesy te wymagają dużych nakładów finansowych, a także zintegrowania działań w wielu sferach funkcjonowania miasta, ich realizacja postępuje wolno. Ponadto autorzy, zdając sobie sprawę z braku istnienia rozwiązań prawnych dedykowanych ściśle dla miasta, zwłaszcza w kon-

tekście uwarunkowań finansowych (każde miasto jest gminą, ale nie każda gmina jest miastem), proponują ujednoczenie rozważań z wykorzystaniem jedynie obowiązujących podstaw legislacyjnych charakterystycznych dla samorządu terytorialnego (gminnego i/lub powiatowego). Równocześnie autorzy postulują uzasadnioną konieczność wprowadzenia odrębnych inicjatyw i rozstrzygnięć prawnych, które uwzględniałyby specyficzne uwarunkowania rozwojowe samorządu miejskiego.

Warto podkreślić, iż współczesny samorząd terytorialny stanowi trwały fundament administracji publicznej. Skuteczna i sprawna realizacja zadań i usług publicznych dla społeczności lokalnej wymaga zapewnienia konkretnych środków finansowych. Dlatego też, dostrzegając stale zmieniające się uwarunkowania prawne i organizacyjne samorządu miejskiego, autorzy uważają, że zasadne staje się przybliżenie problematyki związanej z finansami lokalnymi. Gospodarowanie publicznym zasobem finansowym w obecnych uwarunkowaniach prawnych nie należy do łatwych procesów. Stale rosnące wymagania mieszkańców co do zaspokajania potrzeb społecznych przy zazwyczaj ograniczonych zasobach pieniężnych samorządu terytorialnego wymuszają na decydentach obowiązek poszukiwania innowacyjnych metod, których rezultatami będą racjonalizacja działania i pozyskiwanie większych dochodów budżetowych.

Niniejsza monografia ma klasyczną kompozycję: od ogólnych, głęboko zakorzenionych w teorii rozważań, które zostały zawarte w dwóch pierwszych rozdziałach i dotyczą instytucjonalnych oraz społecznych uwarunkowań rozwoju polskich miast, do konkretnych przykładów przedstawionych w dwóch ostatnich rozdziałach, poświęconych problematyce finansów samorządu miejskiego (rozd. 3 z wyraźnym aspektem aplikacyjnym) oraz zagadnieniom ładu przestrzennego, struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta Legnicy, zasobów i jakości środowiska przyrodniczego.

W opracowaniu przedstawiono jedynie wybrane zagadnienia dotyczące funkcjonowania polskich miast we współczesnych uwarunkowaniach społecznych, finansowych, przestrzenno-środowiskowych i instytucjonalnych. Opisano problemy demograficzne, stymulanty rozwoju miast, wyzwania w zakresie odnowy miast oraz poprawy jakości przestrzeni miejskiej, jakości opartej na atrakcyjnym kapitale ludzkim, społecznym i kreatywnym. Ukazano wciąż aktualny i ważny problem zadłużenia samorządu terytorialnego i jego form organizacyjnych, a także zaprezentowano rezultaty badań odnoszące się do zróżnicowania regionalnego wyników finansowych budżetów powiatów. Dodatkowo scharakteryzowano trendy finansowe jednostek samorządu terytorialnego w Polsce.

Ponadto poruszane w książce tematy odnoszące się do przestrzenno-środowiskowych uwarunkowań rozwoju na konkretnym przykładzie miasta Legnicy (m.in. dostępności przestrzennej, stanu i struktury osadnictwa, ładu przestrzennego, zasobów i jakości środowiska przyrodniczego) ilustrują praktyczny wymiar polityki

miejskiej w nowych realiach i eksponują znaczenie wartości aplikacyjnych. Zarządzanie miastem z wielowiekową kulturą materialną i duchową tworzoną przez jego mieszkańców wymaga szczególnej uwagi, specjalistycznego przygotowania i dużego doświadczenia.

Autorzy monografii, traktując miasto jako przestrzeń zdefiniowaną, konkurencyjną i zdywersyfikowaną ze względu na specyfikę i różnorodność potrzeb oraz preferencji jej użytkowników uznali za racjonalnie uzasadnione przedstawienie rozważań dotyczących sposobów planowania tej przestrzeni i zarządzania nią, form organizowania życia w mieście i metod koordynowania działań podejmowanych przez instytucje i obywateli. Wzmocnienie zdolności instytucjonalnej polskich miast poprzez budowanie odmiennych form organizacyjnych, charakteryzujących się decentralizacją, wielopłaszczyznowym zarządzaniem, usieciowieniem, innowacyjnością, kreatywnością i podejściem *eco-friendly*, wyznacza ramy nowej miejskości.

Koncentrując się na istocie nowych problemów, dynamicznie zmieniających się uwarunkowaniach funkcjonowania miast w międzynarodowej gospodarce sieciowej, autorzy mają nadzieję, że książka stanowić będzie interesującą lekturę.

Autorzy dziękują Profesorowi Adamowi Drobniakowi za cenne uwagi, które pozwoliły w znacznym stopniu podnieść walory niniejszej publikacji.

